

גליון תכ"ח - פר' שמות תשפ"ב

מי יודע ומי מכיר?

[א]

הגה"ק בעל 'תולדות יעקב יוסף' מפולנאה זי"ע מביא בספריו הק', בשני מקומות נפרדים, אותו רעיון מאותו מקור ששמע, אבל על שני פסוקים נפרדים, ה"ה: [א] בספרו צפנת פענח (לט, ג) וז"ל: שמעתי מפי המגיד מו' מנחם מענדיל דק"ק באר, [עה"פ (שמות א, טז)] אם בן הוא והמיתן אותו, שימית את המדה הטובה שישנה בו, ולא יתגאה בה, רק אם בת היא - שיש בו מדה רעה, יזכרנה תמיד ויחזיקנה לנגד עיניו. ודפח"ח. [ב] בספרו 'תולדות יעקב יוסף' (פר' תזריע) כ' וז"ל: כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, וכל הבת תחיון (שמות א, כב), וז"ל: שמעתי מהר"מ מו"ה מענדיל מבאר, פי' הפס' כל הבן הילוד - שהוא מעשה הטוב, היאורה תשליכוהו, שלא ישים זה לעיניו, וכל הבת תחיון - שיהי' נגד עיניו תמיד, והיטב דבר. ודפח"ח.

האם אחד מהקוראים הנכבדים יכול לפרש על השינוי הלשון, שבמאמר הראשון, בו מדובר מענין מדות - כלשונו "שהמדה הטובה שישנה בו", כותב... והמיתן אותו, ובמאמרו השני, בו מדובר מענין עשיה ומעשה - כלשונו "שהוא המעשה הטוב", אומר... היאורה תשליכוהו, האם ישנה כוונה מיוחדת בשינוי הלשון, או אולי הלשון לאו דווקא ואין נפקא מינה ביניהם?

[נתקבל מהרב ק. מנדלוביץ].

[ב]

בספר "קרוב העני" בפר' ויחי עה"פ (בראשית מח, ז) ואקברה שם בדרך אפרת, היא בית לחם, כתב וז"ל: נראה לי דהנה איתא ב"ציוני" (בראשית כו, ה; ד"ה וישמור משמרתו) שרחל לא נקברה במערת המכפלה כמו לאה כדי שלא יבוש יעקב נגד האבות על שנשא שתי אחיות, על כן רחל שנשאה באיסור (לאחר שנשא את לאה בהיתר) לא נקברה עמו. ואיתא בספר "קנאת אפרים", שעד שלא מתה רחל - היה יעקב מסופק אם נשיאת שתי אחיות היא חטא אם לא, כי תירוצים רבים נאמרו בדבר, ובודאי לא חטא קדוש יעקב ומאת ה' יצאו הדברים, אך אחר שראה שלא זכתה עמו לקבורה מהטעם הנ"ל - הוכח למפרע שחטא שתי אחיות הוא חטא לצדיק כמותו שמדקדקים

עמו כחוט השערה (ע"פ ב"ק נ.), והא ראייה שעל ידי זה לא יברך לעתיד על כוס 'ברכת המזון' (פסחים קיט:).

האם מבין הקוראים יודע [מי הוא ספר 'קנאת אפרים'], והיכן זה מופיע בספר הנ"ל?

[נתקבל מהרב יהושע העשיל קטינא]

תשובת המג"ה: "קנאת אפרים" הוא "חלק שני של הספר "ארבע[ה] חרשים"; ספר פלפולים ע"ד הדרוש, לרבי יוסף יש[ש]כר בר בן [ר'] אלחנן. כמוהו כחלק א' שלו (שרק כָּנָה "ארבע[ה] חרשים" בלבד, בלי התוספת "קנאת אפרים" נדפסו בשנת ת"ס בפפד"א. המג"ה).

[ג]

בספה"ק "שארית מנחם" פר' ויחי עה"פ (בראשית מז, ל) "ושכבתי עם אבותי" וגו', נכתב: פירש"י, סופי לשכב עם אבותי, ואתה תישאני ממצרים וכו'. וי"ל וכו' כדי שיוסף לא יאמר לו ליעקב מ"ש חז"ל (כתובות קיא.) במעלה מת [מחו"ל] לקברו בא"י, שאינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה, א"ל יעאע"ה ליוסף שאינו מת במצרים, אלא ישכב עם אבותיו במערת המכפלה, בה תעלה נשמתו, כמבואר בספה"ק, וזהו מה שא"ל "אל נא תקברני במצרים", [ואם תתמה, הא לא דמי קולטתו וכו', שהרי] "ושכבתי עם אבותי" כפירש"י, סופי לשכב עם אבותי דייקא, שנשמתי תעלה במערת המכפלה עם אבותי, ולכן "ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם". וזש"א יוסף לפרעה (שם נ, ה) "אבי השביעני לאמר, הנה אנכי מת. בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען - שמה תקברני, שמיתתו בארץ כנען, ותהיה [באמת] קולטתו מחיים - לכן "שמה תקברני", ועתה אעלה נא וגו' (עי' בפ' מהר"מ אלשיך). וד"ל. עכ"ד.

מי מקוראי "נחלתנו" ראה או שמע כזאת ומיהם הספה"ק הללו?

שו"ר שגם בשלה"ק (פר' ויחי, פסוק זה) הקשה כן, ותירץ ע"פ הזוה"ק (ח"א רכה:) שלפי שביעאע"ה "שכינה אתיחדת ואתדבקת ביה טובא" - דומה הדבר כאילו תצא נשמותי בארץ ישראל (השלה"ק מאריך בענין טובא. ראשית הוא מקשה שהתי' יועיל ליעאע"ה ולא ליוסף, ולפיכך הוא מביא זוה"ק אחר שאפשר ליישב על פיו גם את זאת. שוב הוא מתרץ תירוצו אחר המסתייע בזוה"ק שלישי וכו'. ע"ש באריכות גדולה. המג"ה (ה) (אציין שאת ההפניה לשלה"ק ראיתי בס' "בני יוסף" עה"ת, לגהצ"ר יוסף בנימין רייך זצ"ל, נכד בעל "בני יששכר" מדינוב זצ"ל (פר' ויחי, ד"ה ויאמר, אנכי וגו').

[נתקבל מהרב ברוך הכהן כ"ץ]

[ד]

זה שנים רבות אני תמה למה סדר הפסוקים שאומרים בימי הסליחות "שומע תפלה, עדיך כל בשר יבואו", וכן הסדר ב"זכור לנו ברית ראשונים" אינם דומים לסדר הפסוקים שאומרים ביום הכפורים. וחשבתי שאולי הוא לפי שישנם מנהגים שונים באמירת הסליחות. ואנו אומרים כמנהג פולין. אולי נלקח הנוסח שבמחזור יוהכ"פ ממנהג סליחות אחר?

[נתקבל מהרב אברהם יעקב בומבאך]

עי' היטב ב"סדר הסליחות" ובמחזור ליוהכ"פ, מהדורת ר' דניאל גולדשמידט, במקומות האמורים. **המגי"ה**.

[ה]

מי יגלה לנו איה המקורו לכנות בן-נכד, דהיינו "אוהר אייניקל" בתואר "נין"? הן בתנ"ך פירושו של נין הוא בן, ככתוב (בראשית כא, כג) אם תשקר-לי ולניני ולנכדי, ותרגומו לברי. זאת ועוד, מה פירושו של החותמים עצמם לאחר שמם, בתואר נו"נ לאותו צדיק, אם נין אינו נכד ואם נכד אינו נין.

[נתקבל מהרב ישראל זאב יאקאבאוויץ]

(מאז אמרתי כי הפרזת תואר היא בעלמא. תדע, שהללו גם מתארים בהזמנותיהם את המחנות - מלבד התוארים המקובלים כמו בנש"ק, הרה"ג, הגה"צ וכו' - גם בתואר "מחותני" (כאילו שהמחותנים שלנו, פשוטי העם, אינם המחותנים שלנו, אלא ממשפחה מאמצת, וכדומה). ומנין הגיע מנהג זה? מלפנים (וגם כהיום, עפ"ר) היו שידוכיהם של אלה מתבצעים בין המשפחות המיוחסות, בינן לבין עצמן, ולפיכך עפ"ר כבר היה המחנות דנן מחותנו מלפנים. או-אז יוצדק תואר זה, לציין שהוא כבר מחותנו מאז. לא כן כאשר רק עתה השתדך עמו. הוא מחותנו עתה כמו המחותנים שלנו. **המגי"ה**).

הידעת?!

[א]

ראיתי דבר נפלא בספר משמרת הקודש לרבי משה בן יעקב מסאטנוב (נדפס בשנת תק"ו), ואומרים בשם הבעש"ט הק' שהעיד עליו שהוא צדיק גמור. שם "בהנהגות ישרות" - דיני קידושין, חופה וחתונה, מובא וזה לשונו: וראיתי אנשים שמכניסין ע"י ריקודם וסיבובם את האנשים בשביה (משהו בסגנון "פדיון שבויים" שפיל, ע"ד אלה המרקדים "תחיית המתים" ניגון, ועוד. **המגי"ה**), וטוב להכניס גם החתן עמהם, על דרך "עמו אנכי בצרה" (תהלים צא, טו), ואח"כ יגבה פדיון שבויים מכל העומדים שם מנה יפה, יתן חצי ל[מנגנים] כלי זמר וחצי לעניים, ובתחילת הנתנה יאמר לנותני המעות שיתן מחציתם לעניים כדי שיכונו לשם מצוה ויתנו מנה יפה, ואומר בפה [מלא] "לפדיון שבויים", ויכוין לזו"ן שהם עמנו בגלות לפדותם, כביכול, כמו שאמרו רז"ל (ברכות ה.) כאלו פדאני ואת בני מבין האומות, וכנגדם החתן והקהל בסוד זו"ן, ובזכות הצדקה יוצאין לחירות, ואז יחזיר המחול לאחוריו להתירם מאסוריהם. עכ"ל.

[נתקבל מהרב משה יחיאל זיידה]

[ב]

הרה"ק רבי [יהודה] אריה לייב מוכיח מפולנאה זי"ע תלמיד מובהק למרן הבעש"ט הק' זי"ע

בעל הספה"ק 'קול אריה' עה"ת

נפטר בכ"א בטבת תק"ל, ומנו"כ בפולנאה יע"א

הרה"ק רבי [יהודה] אריה לייב גלינ"ר, המפורסם בשם "המוכיח מפולנאה" זי"ע, נולד לאביו הרבני רבי יחיאל מיכל זצ"ל. בשער ספרו "קול אריה" הוא מוזכר בשם 'אריה לייב', ובנוסח מצבתו האורגינאלי הנמצא עד היום - נכתב 'יהודה לייב' ולא הוזכר כלל השם 'אריה' - והוא פלאי?

(המגי"ה): כשחקרתי בעבר בנידון, בעיקר בשמו הקדוש של השפאָלער זיידע זצ"ל, משה יהודה אריה לייב[וש], נודעתי (היו מעירים שהתעקשו על כך) שלא כל 'יהודה' הוא 'אריה' ולא כל 'אריה' הוא 'לייב', ולא כל 'לייב' הוא 'אריה' או 'יהודה', כי היה גם היה כינוי 'יהודה לייב', או 'לעעב', הזנחתי את הענין והנחתי לחכמים ממנו לבררו בטוב, ואני את נפשי הצלתי. **המגי"ה**.

בשם 'גלינ"ר' פעמיים הוא מוזכר בספר 'תולדות יעקב יוסף' (א) פר' בראשית (דף פ, ב) וז"ל: שמעתי מהרב המוכיח מו' אריה לייב גלינ"ר וכו', (ב) פר' ראה (דף עז, א) וז"ל: שמעתי מהרב המוכיח מוהרי"ל גלינר וכו'. ע"ש. מאמר זה מובא שנית בתו"י פר' נשא (דף סא, א) וז"ל: שמעתי מהמוכיח דק"ק פולנאה וכו'. ע"ש.

הרה"ק 'המוכיח' זי"ע היה תחילה מקורב לרה"ק רבי משה מקיטוב זי"ע, ועם התקרבותו של הרה"ק רבי משה זי"ע למרן הבעש"ט הק' זי"ע התקרב אליו גם ה'מוכיח' (שבחי הבעש"ט אות קכט), ונעשה אחד מהתלמידים המקורבים ביותר, וזאת עוד בתחילת התייסדות החסידות שרבים - גם מאלה שבמשך הזמן נעשו תלמידיו - התייחסו עוד בחשדנות מסויימת לתורת החסידות בכלל, ולמייסדה מרן הבעש"ט הק' בפרט.

רבו מרן הבעש"ט הק' החשיבו מאוד, ולימדו אפי' שיחת חיות ודקלים לפי בקשתו, אם כי גרם לו אח"כ שישכח לימודו זה (שבחי הבעש"ט סי' קצח), הוא לקחו אתו עמו בנסיעותיו הידועות למקומות אחדים, כמו מאריפאלי, נעמרוב, ועוד, אף הוא נסע בפקודת רבו הבעש"ט הק' לעיר לעמבערג לדרוש בבית הכנסת הגדול שם, ודרשתו עשתה רושם גדול, ובדרך נסיעתו וחזרתו דרש בעיירות אחדות ומקומות שונים, בהם הפיץ את דרך החסידות ברבים.

ב'אגרת הקודש' המפורסמת ששלח מרן הבעש"ט הק' לגיסו הרה"ק רבי אברהם גרשון מקיטוב זי"ע (נדפסה בס"ס 'בן פורת יוסף', דף קכח, א), מוזכר ה'מוכיח' וז"ל: ... כי אותן החידושים וסודות אשר כתבתי לך ע"י הסופר הרב המוכיח דק"ק פולנאה, לא הגיעו לידך, וגם צער גדול היה לי על זה, כי בוודאי נחת גדולה היתה לו אם הגיעו לידך וכו'. עכ"ל. בספרו 'קול אריה' הוא מזכיר פעמים אחדות (ח"פ) את הבעש"ט בשם הריב"ש, אבל אינו כותב עליו 'מורי ורבי', והיא תמיהה קצת.

פרק מיוחד בתולדות ה'מוכיח' זי"ע הוא התקשרותו וקשריו עם תלמידי הבעש"ט הק' זי"ע, ה"ה: הרה"ק רבי

זי"ע, הרה"ק רבי אשר צבי מאוסטראה זי"ע בעל מעין החכמה והרה"ק רבי מרדכי ב"ר פינחס מקאריץ זי"ע. בספרו הוא מביא רבות את הספרים 'עקדת יצחק', 'חובת הלבבות' ו'ספר הישר'. הספר נדפס מתוך כת"י שהיה בבית תלמידו הרה"ק רבי גדליה מליניץ זי"ע בעל 'תשואות חן'.

כ"ב שנה אחר הסתלקות המוכיח זי"ע, נתבקש הרה"ק בעל 'תולדות יעקב יוסף' זי"ע לישיבה של מעלה, וקברו נכרה בפולנאה סמוך לרעו וידידו המוכיח בעל 'קול אריה' זי"ע. והתקיים בהם 'בחייהם ובמותם לא נפרדו' (שמו"ב א, כג). אף ידוע ומפורסם סיפור על זה.

זכותו הגדולה והקדושה תגן עלינו ועל כל ישראל. אמן.

[א]

הרב אברהם יעקב בומבאך = לגליון תכ"ז (מי יודע אות א'): הרה"ק רבי יוסף אלטער מראדיוויץ זי"ע בא לבאר דברי אביו מרן התורת חיים זי"ע. לכאורה שם 'אלקים' הוא שם הגבורה ואיך נשפעים ממנו חסדים? לכן פירש שפרשו של השם 'אלקים' הוא מהשם 'אל', שאותיותיו הן אותיותיו הראשונות. ושם זה בחסד, [ככתוב (תהלים בן, ג), חסד א'ל כל היום. לכן כשהשם 'אלקים' הוא במילוי יודין (בגמ' 'ברחמים' וכמנין שם הויה בא"ת ב"ש = מצפ"ץ, כידוע מספה"ק) נשפעים ממנו חסדים. ואח"כ מבאר הרמז בפסוק את אשר האלקים עושה הראה את פרעה, שלא נתפרש כל כך בדברי אביו. ואפשר שרמז ג"כ במה שהביא הפסוק (ברא' מא, כה; כח) אשר האלקים עושה, דאיתא בספה"ק ש'אשר' רומז לג' בחינות של השם 'אלקים', א' רומז ל'אלקים' פשוט. ש' ל'אלקים' במילוי שעולה ש' ור' ל'אלקים' בריבוע שעולה ר'.

[ב]

הרב בן ציון גרינפעלד, ברוקלין = לגל' תכ"ז (מי יודע אות א'): נלע"ד שהוספת הרה"צ רבי יוסף אלטער מראדיוויץ זי"ע על דברי אביו הרה"ק בעל תורת חיים זי"ע, המובאים בס' **ידות אפרים** (ר"פ מקץ), היא, שבאמת "חסד א'ל כל היום" (תהלים נב, ג), וע"כ השם הק' ע"ב הוא לעולם חס"ד (מנין ע"ב), אלא שאעפ"כ כשהוא בצירוף אחורים ד'אלהים' - נתהפך לבחי' דינים, ע"י הצטרפות הר' לע"ב ונעשה רע"ב (ודבר זה יכולים הצדיקים להפך לחסדים. עיין בידות אפרים שם בהמשך דבריו).

וגם בידות אפרים פר' יתרו (ד"ה כי יבא, הב') הביא את דברי התורת חיים הנ"ל, ושם הרחיב קצת את הדברים, וז"ל: ע"ד הידוע כי השם 'אלקים' **בריבוע** [-אחורים: א א'ל אלה א'להי א'להים] **עולה רי"ש, ובמלואו** [-אלף למד הי יוד מם] **עולה שי"ן**, וכתב בתורת חיים הק' בפסוק (בראשית מא, כה) [את] אשר [ה]אלקים עושה - הגיד לפרעה, כתב רש"י ז"ל, אלו שני שְׁבָע, ובפעם השניה (פסוק כח) אשר [ה]אלקים עושה - הראה את פרעה, כתב רש"י ז"ל אלו שבע שני רעב, שהענין הוא כי ידוע כי 'חסד א'ל כל

נחמן מהורודענקא שנסע אליו לפולנאה לפני עליתו לארץ הקודש לחונן את עפרה. הרה"ק רבי פינחס מקאריץ זי"ע, שבימי נעוריו היה מלמד בק"ק פולנאה והיה יוצא ונכנס בבית ה'מוכיח' (סיפור נפלא - פלאי פלאים - איך החיה המוכיח הק' את הרה"ק מקאריץ זי"ע, מובא בספר 'אהלי צדיקים' מוויקנא עמ' ז' ומשם באמרי פינחס השלם ח"ב עמ' קלו, אות סד). 'המוכיח' אף למד את בניו של הרה"ק רבי נחמן מקאסוב זי"ע, ובספר 'תשואות חן' מהרה"ק רבי גדליה מליניץ זי"ע פר' ויחי (דף מה, א) כתב וז"ל: שמעתי מהרב המוכיח ז"ל שאמר בשם מוהר"נ קאסווער ז"ל פי' המדרש רבתי עם וכו'. ע"ש.

גם בהתקרבותו לבעש"ט של הגה"ק רבי יעקב יוסף הכהן הגדול מפולנאה זי"ע, המפיץ הראשון של תורת הבעש"ט בכתב, היה ל'מוכיח' חלק חשוב ונכבד (שבחי הבעש"ט אות כח מביא זאת ששמע מבעל תשואות חן ששמע זאת מה'תולדות' בעצמו). ההתקרבות וההתקשרות בין המוכיח ל'תולדות' הק' היה באופן נפלא מאוד, וכמ"פ שְׁבָתו יחד בשאריגראד ונעמריב. ה'תולדות' הק' מזכירו פעמים אחדות בספריו הק' (ה"ה: תוי"י פר' בראשית דף פ, ב. פר' נשא דף סא, א. פר' חוקת דף ער, א. פר' ראה דף עז, א. פר' כי תצא דף ריד, ב).

המוכיח בעל 'קול אריה' נתבקש לישיבה של מעלה ביום כ"א בטבת תק"ל ומנו"כ בעיר פולנאה יע"א. וזה הוא נוסח מצבתו:

פ"נ / איש קדוש / צדיק וישר מורה / צדק לעמו ה"ה / הרב המפו' הגדול / התורני והרבני / המופלא ומופלג / בתורה ובחסידות / מורה ורבי ומוכיח / מוה"ר יהודה ליב / בהר"ר יחיאל מיכל / נפטר ביום כ"א טבת / בשנת תק"ל לפ"ק /

רעו וידידו ה'תולדות' הק' מפולנאה זי"ע נשא עליו קינה והספד כמובא בספרו **צפנת פענח** פר' יתרו (דף סח, ד). סיפר הרה"ק רבי משה מסלאוויטא זי"ע בזה"ל: נאמן אדם להעיד בגדלו מה שראה בקטנו (כתובות כח). כשהייתי קטן כבן ז' או ח' קרא לי אבי (הרה"ק רבי פינחס מקאריץ זי"ע. המעתיק) לחוץ, והראה לי 'עמודא דנורא', ואני ראיתי. ואמר לי אבי שנפטר הרה"ק רבי אריה לייב המוכיח מפולנאה. וזכור שהיה איש בעולם הזה שעמד 'עמודא דנורא' אחר פטירתו (אור הגנוז והוא ח"ב בספר עבודת הלויים מהרה"ק רבי משה מברדיטשוב - צפת זצ"ל, ירושלים תשנ"ז, עמ' סד).

הגה"ק רבי גדליה מליניץ זי"ע היה אחד מגדולי תלמידיו שקיבל ממנו מלא חפנים, ואף מזכירו טו"ב פעמים בספרו הק' 'תשואות חן' עה"ת, אבל אינו מתאר אותו בתואר "מורי ורבי" - והיא קצת תמיהה. בספר 'שבחי בעש"ט' מובאים עובדות וסיפורים אחדים שהכותב שמע מהרה"ק בעל 'תשואות חן' שקבל מרבו המוכיח מפולנאה זי"ע. ע"ש. גם בספר 'אור המאיר' מהרה"ק רבי זאב מזיטאמיר זי"ע, מזכיר את המוכיח בפר' מקץ עה"פ (בראשית מג, יד) וקל ש'די יתן לכם רחמים, ובפר' כי תצא עה"פ (דברים כד, י) כי תשה ברעך משאת מאומה. ע"ש.

המוכיח זי"ע השאיר אחריו לברכה את ספרו הק' 'קול אריה' על התורה, נ"ך ש"ס וליקוטים. נדפס בקאריץ תקנ"ח בהסכמות הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב

היום', וע"כ אם הצירוף של השם 'אלקים' הוא במילוי עולה שי"ן, עם ע"ב מנין 'חסד' שהוא כל היום - נעשה הצירוף שבע, וז"ש רש"י ז"ל אשר [ה]אלקים עושה, היינו כמו שהצירוף מהשם 'אלקים' הוא, כך הראה את פרעה, ואם הוא במילוי אז נעשה עם ע"ב תיבת שב"ע, ובשנות רע"ב היינו כשהצירוף הוא בריבוע עולה רי"ש, עם ע"ב נעשה הצירוף רע"ב, זה תוכן דבריו בביאור מעט". עכ"ל [ענו"ש הענין שהצדיקים מהפכים זה הדין לרחמים, כנ"ל].

ומה שהגיה בגליון הנ"ל בסיום דברי **הידות אפרים** שבפר' מקץ: כך (הראה את פרעה) [הגיד לפרעה], - לפי מש"כ בפר' יתרו הנ"ל - זה אינו, שנראה שקיצר בלשונו, כי באמת ביאר את ב' הפסוקים. והראשון שכתוב בו "הגיד" לפרעה - מדבר בשנות השובע, והשני שכתוב בו "הראה" את פרעה - מדבר בשנות הרעב. ודו"ק.

ובספה"ק ויקח משה לבנו של הרה"צ רבי יוסף אלטער מראדוויץ זי"ע הנ"ל (פר' מקץ ד"ה 'משם אאמו"ר זצ"ל') הביא את הדברים בשם אביו, וז"ל: **משם אאמו"ר זצ"ל**, זאת ידוע כי 'חסד א'ל כל היום', וחסד גימ' ע"ב, ו'אלקים' במילוי גימ' ש', וברבוע גימ' ר', אם נצרף ש' אל ע"ב יהיה שבע, ואם נצרף ר' אל ע"ב יהיה רעב, וזהו "אשר האלקים עושה", הכל על צירוף אלקים, גימ' רעב או שבע. עכ"ל.

[ג]

המערכת = לגליון תכ"ז (במדור מי יודע אות ב'), במש"כ המערכת (בתגובות אות ב' סק"א) בזה"ל: **עיין בגליון תכ"ד תגובות אות ד' סק"א, היא טעות גמורה**. תחתיו צ"ל בזה"ל: **עיין בגליון תכ"ו תגובות אות י' סק"ב**, ועם הכותבים והקוראים הסליחה.

[ד]

הרב ברוך הכהן כ"ץ = בגליון תכז (תגובות אות ד') ובגליון קודם הגיבו על שאלתי, ואינני מבין מה התשובה. הן שם מדובר במקרה מכאיב-נפש ומדאיב-לב, בו נפל ס"ת וכו', ומה הוא נוגע לעניננו, בו הנושא הוא קריאת כל ספר תהלים כְּתָנָה קבועה, סתמית, בלי קשר למאורע כלשהו?

[ה]

הרב ישראל זאב יאקאבאוויץ = [א] גליון תכ"ז (מדור הידעת אות א') מעתיק מספר **חומת אנך** עה"פ (שה"ש א, ב) ישקני מנשיקות פיהו, ומתאר שם את טבע היין, ומוסיף הכותב: השווה רעיון זה למאמר רבי יוחנן משום רשב"י כל ת"ח שאומרים שמועה מפיו וכו' מאי קראה? וחכך כיון הטוב וכו'. ע"ש.

יפה כתב הכותב, והדמיון קולע למטרה, וראיה לדבריו מהספר הנ"ל "**חומת אנך**" בעצמו. בהמשך שם, בפס' הנ"ל 'וחכך כיון הטוב' - נמצאת פנינה זו בתוספת נופך.

הוא מתחיל בדברי הגמרא הנ"ל וממשיך זל"ק: ואפשר בהקדמה שכתבנו בפ' 'ישקני', שטבע היין הוא שאפי' כשהוא סתום וחתום בחבית במרתף, בזמן דריכת הענבים אפי' רחוק מאד, היין שבחבית מתנונע מעצמו כל זמן שהיין בכחו עד ג' שנים. וזה שאמר וחכך כיון הטוב שהוא בכחו ומתנונע בעת דריכת הענבים מעצמו, כן הולך לדודי שאתה אומר שמועה משמו דובב שפתי ישנים, שפתותיו דובבות בקבר, ומהיין תשכיל דאהני להזכיר שם בעל השמועה להיות שפתותיו דובבות מעין דוגמא ליין. עכ"ל.

[ב] בגליון שם (מדור תגובות אות ג'), הכותב קיבץ וסידר את המקורות, בהביאו **מאבני צדק** וגם **מערוגות הבושם** שמזכיר את **האבנ"צ**, ותשובת בעל דברי **יואל** בקובץ **אוצרות ירושלם**. ראשית הכל נראה שהוא לא ראה בפנים את תשובת **האבנ"צ** (בסי' קי"ז), ומ"ש **שהערוגה"ב** מעתיק **מאבנ"צ** (סי' קט"ז) אינו נכון, כי שם מצויין סי' קי"ז, ובסי' קי"ז מזכיר מנהג החסידים של אמירת תהלים בעש"ק. מה שמציין **לאוצרות ירושלם**, באמת תשובה זו נדפסה בשו"ת **דברי יואל** (סי' ז') וכמו שמעתיק הכותב שמביא בשם זקנו **בעל אבני צדק** (הוא בסי' קי"ז) לגמור תהלים בצבור בכל שבוע וזה תיקון גדול, ויעשו כן באשמורת ליל ששי או בבקר עש"ק לפני התפלה, ואם אין להם פנאי יהיה ביום אחר. זאת אומרת, שהוא מבאר לנו את דברי זקנו **האבנ"צ** מה שצוה לקהלה ההיא שיקבלו עליהם לגמור תהלים בצבור באיזה יום בשבוע (ואין זה דבר קשה, שהרי חסידים אומרים בלאו הכי פעם אחת בשבוע בעש"ק לפני התפלה, כנ"ל), ובדרך אגב רמז להם בדבריו שעש"ק הוא זמן מוכשר לזה, ואם לא יוכלו - יהיה באיזה יום שיהיה.

[ג] בגליון שם (מדור תגובות אות ד') בענין מקורות לאמירת תהלים בצבור באשמורת יום ששי. ע"ש. הזכרנו שם בשם שו"ת **אבני צדק** (חיד"ד סי' קט"ז, תיקון טעות. אמת שבתשובה זו דן על ס"ת שנפל, אבל מה שהעתקנו - הוא מתשובה לאחריה סי' קי"ז) שכותב לגמור תהלים ביום אחד מימות השבוע לפני התפלה, כי בלאו הכי נוהגין חסידים לומר כל תהלים בעש"ק לפני התפלה, הנה עיקר כוונתי בהעתקה זו היתה להראות מקור לדברי **הקדויו"ט** שאביו מזכיר זאת ברמז בתשובה זו שכן מנהג החסידים, אבל **המגי"ה** העיר שהענין מחוסר הבנה בכוונת **האבנ"צ**, מה שאומר כי בלאו הכי נוהגין חסידים וכו', והרי לכאורה בא להוסיף עליהם שיאמרו ב' פעמים בכל שבוע?

כמדומה שהכוונה כך היא. בקהלה זו לא נהגו לומר תהלים בכל שבוע עד שאירע מעשה זה, וכאשר צוה להם לקבל עליהם הנהגה זו, הוסיף כי לא בשמים היא מה שאני מציע לכם, שהרי אצל חסידים עושים זאת בכל שבוע, מבלעדי אירוע מעשה כזה. ואין מסתבר לומר שהציע להם אמירת ב"פ תהלים בכל שבוע, כמו שכותב בתשובה הקודמת (סי' קט"ז), כי גם שם מצוה זאת רק לאלה שהיו קרובים לנפילה זו ביותר, והם אשמים בדבר, אבל לכל הקהלה - די בפעם אחת.